גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי אליעזר יהודה ולדינברג – הציץ אליעזר [תרע"ו - תשס"ז] מכתביו

במעלת המודעות לשמירת הגוף והנפש

כתב הרמב"ם [דיעות ד, א] וז"ל: הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מדיעותיו הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדים את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים עכ"ל. ועפ"ז רמב"ם אלה יובנו דברי הרמב"ם [רוצח יא, י] שלומד המצות עשב להסרת מכשול שיש בו סכנת נפשות, ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה, מקרא שנאמר (דברים ד, ט) השמר לך ושמור נפשך, ויעוין במהרש"א בברכות (לב, ב) בהעובד בחסיד אחד וכו' ושאל אותו השר ממקרא כתוב זה של רק השמר לך ושמור נפשך, שמעיר המהרש"א כי האי קרא בשכחת התורה קמירי כמ"ש פן תשכח את הדברים וגו', וכמו"כ האי קרא ושמרתם מאד לנפשותיכם וגו' איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וגו' ולא איירי הני קראי כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה עי"ש, ולכארה תיקשי איפוא על הרמב"ם שכן יליף מהני קראי לאזהרה לשמירת הגוף מסכנה.

אבל לפי דברי הרמב"ם בה' דיעות הנ"ל מיושב שפיר איך שכלול בזה גם אזהרה לשמירת הגוף מפני שם אין הגוף בריא ושלם הרי דבר זה מביא גם לשכחת התורה, כי ע"י"כ "אי אפשר שיבין או ידע מדיעות הבורא".

ונוסף על האמור, האדם מוזהר מאד על שמירת גופו ונפשו מכח זה שהאדם איננו קנין שלו אלא קנינו של הקב"ה וכדמצינו לו להרמב"ם [רוצח א, ד] שפוסק, שמוזהרין בית דין שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם. ואפילו רצה גואל הדם לפטורו, ומסביר שהוא זה: מפני שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה וכו'. ולא רק זאת, אלא האדם הוא גם לא קנין עצמו, כדיוצא מהנ"ז, וגם מצינו עוד מפורש בכואת ממ"ש הרמב"ם [סנהדרין יח ו], דפוסק שם דגזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו וכו' דאמנם נטרפה דעתו בדבר זה ושמא מן העמלין מרי נפש הוא וכו'. ומסביר הרדב"ז דהוא זה הא "לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה שנא' (יחזקאל יח) הנפשות לי הנה" ע"ש. ומדבר הרמב"ם הנז' בהלי רוצח סייעתא להסברו זה של הרדב"ז בדבריו.

וכן מצינו לתגרש"ז מלאדי ז"ל בשו"ע שלו בה' נזקי גוף ונפש ה"ד שפוסק שאסור להכות את חבירו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו. ומוסיף ומסביר כה זה מפני "כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו ולא לביישו ולא לצערו אפילו במנעמ איזה אמר או משתה וכו'" עי"ש.

ומובן איפוא מדוע שהרמב"ם בהלכותיו בספר היד החזקה מצא לנחוץ לייחד בו כל כך את הדיבור על החיוב לשמירת הגוף והנפש, ועל דרכי - השמירה, ונבין עד כמה שחשוב לחבר חבורים על זה, ולפרט דרכי השמירה והזהירות ההן ולחלאו.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

שמירת הגוף – המצוה שמחוייב בה אף החולה

על הגאון רבי יחיאל מרדכי גורדון זצ"ל מסופר, כי בערוב ימיו כשהיה חולה ותשוש, באחד הפעמים טרם צאתו מהבית לבית החולים עודד את בני הבית המרודאגים בגבורה נפלאה, ובפנים מאירות חיזק את רוחם שהכל לטובה, והוסיף ואמר "אני הולך לבית החולים לטיפול, אנא תתפללו עלי, אני מאמין שאתם יודעים את שמי, שם אימי דבורה, והש"י יזכנו לחיות יחדיו עד ביאת המשיח", כל הנאספים להפדד ממנו התפעלו מעוצמת גבורת נפשו, ובהצנע ניגבו דמעה מעיניהם הנרגשות.

לאלו שבאו לבקרו בבית החולים אמר ברגיעה "היום מרפאים פצעים ע"י הקרנות, אין לכם מה לדאוג", אחד מבני הבית הגיע ומצאו מותקף ביסורים גדולים, בשאירת כוחותיו רמז להתקרב אליו, ולחש לאוזנו "מה שלום אמא שלך שעברה ניתוח השבוע".

אחד מצעירי התלמידים בישיבה נכנס לביקור בבית החולים, מיד הבחין הגרי"מ בחיוורון על פניו ולחש לעברו "צריך לשמור על הבריאות", והוסיף ואמר "זו מצוה שאפילו החולה הפטור ממצוות, מחויב בה, אך היצה"ר מתגבר ואינו מניח לאדם לקיים את מצוות שמירת הגוף...".

בנחיותא המשיך להסביר לתלמידו - "אדם חולה נוקק לטיפול ולעזרת הבריות, ולעיתים הוא נעשה למטרד עבורם, החולה מצער את סובביו, ואין זו הנהגה ראויה בבין אדם לחברו, גם את הקב"ה - החולה מטריד בכך שהוא מבקש ממנו רפואה שלמה, ולשנות את דרכי הטבע ולהבריאו, וכי כך ראוי ונכון להתנהג, לכן צריכים להיות בריאים ולהשתדל בכך לשמור על הגוף והנפש בכל מחיר.

כשהבחין במבוכתו של הבחור הוסיף ואמר, "לפעמים אדם צעיר מזיק לגופו מתוך דאגה יתירה לבריאותו של אדם זקן וחולש, אך עליו לדעת כי הבריאות של הצעירים העתידים לעמוד בנסיונות החיים, השבחה יותר משל איש זקן".

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'שמירת הגוף והנפש'

הגמרא אומרת שתלמיד חכם צריך להיזהר שלא לצאת יחידי בלילה, כדי שלא יוזק על ידי מזיקים הנטפלים אליו מהיותו תלמיד חכם. כל אדם, אומרים תוספות, צריך להיזהר, לשמור על גופו ונפשו בהיותו בדרך, שלא יוזק מהמכשולות והליסטים. שמירת הגוף והנפש היא ערך עליון. פקוח נפש דוחה כל התורה כולה. מפני שהאדם הוא נזר הבריאה. ביצירת האדם הושלמה הבריאה, הושלם מעשה בראשית. 'חייב אדם לומר עבורי נברא העולם'. המסילת ישרים פותח את חיבורו בכותבו: 'שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד' וליהנות מזיו שכינתו'. הוא, האדם, מטרת כל הבריאה.

החיים הם מתנה גדולה שמקבל האדם. על האדם מוטלת חובה לשמור על מתנת חיים זו לשמור על שלמות גופו ונפשו. מלבד הציווי שיש לאדם לשמור את מצוות ד', לקיים תרי"ג מצוות עשה ולא תעשה. הוא מצווה במכמה וכמה ציווים על שמירת הגוף והנפש שלו שגם הם רמ"ח איברים ושס"ה גידים. זה כנגד זה. קדושת החיים היא יסוד באמונתנו. פיקוח נפש דוחה שבת. שפיכות דמים היא אחת מג' עבירות שאנו מצווים עליהם ביהרג ואל יעבור.

שאלה זו של קדושת החיים, שמירת הגוף והנפש עמדה לפני שאול המלך כאשר נצטווה בדבר ד' 'עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו והמתה מאיש ועד אישה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור'.

הגמרא ביומא מביאה: 'וירב בנחל' אמר רב מני על עסקי נחל. בשעה שאמר לו הקב"ה לשאול 'לך והכיתה את עמלק', אמר: 'ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה. ואם אדם חטא, בהמה מה חטאה ? ואם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו! יצאה בת קול ואמרה לו: 'אל תהי צדיק הרבה'. שאול המלך ביקש להראות את השלילה שיש בטבח עם שלם. להשמידו כליל, ללא הבחנה בין אדם לבהמה, בין גדולים לקטנים, בין אלו שחטאו לאלו החפים מפשע. מפשטות הדברים נראה שלשאול היה לו קשה להשלים עם דבר ד'. הוא חיפש מאה ואחד טעמים למה לא להרוג את עמלק. והדבר מפליא, הרי היה לו ציווי מהקב"ה בדיוק אותו מקום יש לו לדון ק"ו ולחפש היתרים? ומה הייתה התשובה 'אל תהי צדיק הרבה' האם הניסיון לבטל את דבר ד' זה 'צדקות' ?.

בהבנת הדברים, מובא ב'מחשבת מוסר' ממרן ראש הישיבה בעל האבי עזרי זצוק"ל מה ששמע בזה ממרן בעל האבן האזל זצוק"ל ששמע מפי הגאון רבי יעקב זצ"ל מגיד מישרים בוילנא. ואלו דבריו: 'בוודאי לא עלתה על דעתו של שאול לבטל מחיית עמלק ודבר הנבואה, אלא חשש שמא יתכנס בהם מדת אכזריות בהשפעת מעשה ההריגה, ורצה להקדים ולעורר על חומר שפיכות דמים, כדי שלא יושפעו לרעה. ולימוד המוסר בזה, דרש מעמלק ערופה שמצינו שצריך להביא כפרה על הריגת איש אחד וכל שכן על רבים וכל שכן על טף ובהמה שלא חטאו'.

כאשר עוסקים במעשה של אכזריות, או רואים ושומעים על מעשה אכזריות, על מעשה הריגה ושפיכות דמים. ישנו חשש רציני שמעשים ומראות אלו יכניסו באדם מדה של אכזריות. כי טבע האדם להיות מושפע מהנעשה סביבו. שאול לא חיפש היתרים, 'ובאמת שאול עיוות לעם לקיים את ציווי ד' ולהרוג אדם וכולם, אלא שהזהירם לעשות מתוך מחשבה וזהירות שלא תיכנס בהם מידת האכזריות'. שאול היה מודאג מההשפעות השליליות של המלחמה בעملק. שאול דרש להם דברי מוסר שלא יושפעו ויהיו אכזרים במידותיהם.

כוונתו של שאול הייתה טובה ונכונה, החיזוק המוסרי לעם היה נדרש ביותר. רק התביעה עליו הייתה שהיה עליו קודם לכל להורות לעם לקיים ולמלא את רצון ד' כפשוטו, ולהניח לעם שיהרגו את כולם ורק אחר כך לבוא ולדרוש להם מוסר שלא יהיו אכזריים במידותיהם. דבר ראשון היה על העם לדעת ולהבין שגם מעשה זה אכזרי ככל שיהיה הוא ציווי ד' ושכך עליהם לעשות. רק אחר כך היה על שאול להוסיף דברי מוסר שלא יושפעו מכך ושלא תיכנס בהם מידת האכזריות.

את החשש והדאגה מפני ההשפעה השלילית של מעשה הריגה וטבח מוצאים אנו גם בפרשת עיר הנידחת. ואלו דבריו של המלבי"ם על הכתוב: 'ונתן לך רחמים ורחמך' 'מפני שיעלה על הדעת שהוא משפט אכזרי, בפרט למה שכתב הרמב"ם שהורגים גם הנשים והטף, הבטיח לם שייחן ד' בליבם מידת הרחמנות. כי יעשו כל זה לא ממידת האכזריות, רק מפני מצוות ד'".

הכאת עיר הנידחת ומחיית עמלק, עלולים להשפיע בצורה שלילית על מידותיהם של העוסקים במצוות אלו. אך התורה מבטיחה לנו כי רק המשמר ומבוטחים לאלו העושים את רצון ד'. אם עושים את מה שמצווים לעשות לא תצא מזה תקלה. אדרבא עשיית רצון ד' מביאה רחמים ולא אכזריות, חסד ולא אנוכיות.

גם פינחס בן אלעזר הכהן, שהרג שתי נפשות בקנאו את קנאת ד' זכה להבטחה מיוחדת שהמעשה שעשה לא ישפיע עליו לרעה. וכך כותב הנצי"ב: 'בשכר שהניח קנאתו ואמתו של הקב"ה ברכו במידת השלום, שלא יקפיד ולא יקנא'. ובשביל כי טבע המעשה שעשה פנחס, להרוג נפש בידו, היה נותן לשאיר בלב הרגש עז באם כך, אבל באשר היה לשם שמים משום הכי באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמידת השלום ולא יהיה זה הענייין לפוקת לב'.

לומדים אנו מפרשיות אלו עד כמה יכול ח"ו להשפיע על האדם מעשה רציחה, מעשה של אכזריות. לגרום לו לזילות השיבות חיי אדם, לזילות באחריות שמירת הגוף והנפש.

אוי לנו שבעוונותינו עדים אנו בתקופה האחרונה לזלזול וזילות חמורים ונוראים בקדושת החיים. אנחנו שומעים על מקרים חוזרים ונשנים של שפיכות דמים ואכזריות נוראה על דברים של מה בכך.

עלינו לתת את הדעת שלא נושפע מכך לרעה ח"ו, הרי עובדה היא שטבע האדם נוטה להיות מושפע מהנעשה סביבו. על כן חייבים אנו להיזהר ולהישמר שח"ו לא נושפע ממידת האכזריות הזו. עלינו לחזק ולהתחזק במעשה חסד, בהטבה לזולת. לטעת בליבנו כי 'ברוך הוא א' שבראנו לכבודו והבדילנו מן הטועים ונתן לנו תורת אמת'.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

כל עצמותי תאמרנה

ידועים ומפורסמים דברי **המחבר** (בשו"ע או"ח סי' צ"ח) בענין התפלה, שכך היו נוהגים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומתכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתהפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה.

ברוח זה, חידש לנו הגה"ק **בעל החוזה מלובלין** זצ"ל – חידוש גדול, שאע"פ שמחויב האדם לשמור על בריאות גופו ונפשו, ואף בסמקיים מצוות ה' (כמובן חוץ מג' העבירות שמחויב למסור נפשו), ברם, "תפלה" – כשהאדם שופך שיח נפשו לה', מותר לו למסור את נפשו ולהתעלם לגמרי משמירת גופו, וכה כתב:

לכאורה היה מן הראוי שהאדם לא ישמור עצמו משמירת גופו בעשותו אחת ממצוות ה', כיון שכל מצוה יש לה שורש בעולמות העליונים והאדם העושה מצוה מדבק עצמו בשורש העליון ושם למעלה הרי אין תמונת גוף כלל, וא"כ גם האדם אף שהוא קרוץ מחומר לא היה צריך להיזהר בשבירות גופו.

לכך עיותה התורה הק' כי אין זה דרך נכונה, כי כמו שהקב"ה כשהראה עצמו בהר סיני בפני כל ישראל לא נתלבש עצמו בכיבול בתמונת גוף אף שירדה שכינה למטה, כמו כן כשהאדם עושה דָבָר מצוה ומדבק עצמו למעלה באור עליון, ג"כ לא ישנה את תפקידו לזכור מבריאת גופו לשמרו מכל הדברים המפסידים את הגוף. וזהו פירוש הכתוב (דברים ד, טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" ומדוע? - מפני "שלא ראיתם כל תמונה ביום דיבר ה'".

אמנם בשעת התפלה מותר ואף צריך להיות במסירות נפש שלא יעלה על לבו כלל שמירת גופו, כי גם בשעת מתן תורה כתיב (שמות כ, טו) "וכל העם רואים את הקולות" שהקול נתגשם קצת מחמת שבא לעולם השפל.

וא"כ – אומר מהר"ל מלובלין, גם אנחנו בהנהגתינו בקול התפלה, צריך האדם לפנות מחשבתו מכל וכל ולא יזכור מעניני הגוף.

וזהו שסיים "תמונה אינכם רואים זולתי קול" פירש זולת בקול היה קצת תמונה שנתגשם מעט כמו שכתוב "רואים את הקולות" (מובא באמרי נועם פר' תרומה).

ואין זה רק מליצה בעלמא, אלא גדולי הצדיקים לדורותיהם התנהגו כן למעשה בשעת תפלתם, ונציין אחדים מהם.

על **היהודי הק' מפשיסחא** זצ"ל מסופר, שבכל יום ויום קודם התפלה נפרד בשלום מכל אוהביו, ובלשון אשכנז "ער האט זיך גיזעגנעט" (כן מובא בישמח ישראל מאלכסנדר, פר' תולדות).

כן מסופר על **השרף מסטרעליסק** זצ"ל, שבער בעת תפילתו באש התלהבות ולכן כונה "שרף" – שלפני התפלה היה נפרד מבני ביתו מחשש שיסתלק מן העולם מרוב דביקותו, והיה מוסיף ואומר להם שידעו כי הכתבים המנצאים במגירתו אינם שלו, כי אם של רבו הרה"ק **רבי שלמה מקארלין** זצ"ל.

אף על הרה"ק **רבי ישראל מסלוסיאטין** זצ"ל (נכד הרה"ק מרזין) זצ"ל שמעתי מאבי מורי הרה"ק **רבי יוסף חיים** שליט"א, שמנהגו היה להתפלל בדביקות גדול, והיה מתלהם ומתלהב עד מאוד בתפלתו עד כדי שהוצרך לאכול תפוחים צוננים וקרים שעברו תחליף הקפאה, בכדי להרגיע את חום נפשו הלוהטת, ופעם לא מצאו את התפוחים מיד אחר תפילתו, והיה בסכנה גדולה עד כדי התעלפות, עד שמצאו התפוחים וחזר לעצמו.

לאור האמור – מקבלים דברי **הרבי ר' אלימלך מליזענסק** זצ"ל בפרשתינו – משמעות מיוחדת, וכה כתב: 'תפלה' הוא מלשון 'קשר ודביקות' וכלשון הכתוב (בראשית ל, ח) "נפתולי אלקים נפתלתי" ופירושו שעל ידה יכול האדם להגיע לדביקות הבורא ולקשר עצמו בה' עכ"ד.

וכמובן שע"י הדביקות בה' שוכח האדם לגמרי ממצבו ונפשו, ואינו יודע באיזה עולם הוא נמצא, ולא שייך לצוות לו כלל להיזהר בשמירת גופו ונפשו.

ראשי הישיבות

הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת כף החיים

בענין הני דצריכים שימור

בגמ' בברכות (נ"ד ע"ב) איתא, אמר רב יהודה שלשה צריכין שימור חולה חחן וכלה, במתניתא תנא חולה חיה חחן וכלה, ויש אומרים אף אבל, ויש אומרים אף תלמיד חכם בלילה. ופי' רש"י שם דצריכין שימור מן המזיקין, והיינו בעצמא דחולה וחיה שהיא אשה שילדה ואבל הורגי מלזן ולפיכך השד מתגרה בהם, וחחן וכלה ותלמיד חכם מקצתן הוא מתגרה בהם. וכתב בעיון יעקב שם דצריכין שימור היינו שלא יניחנו לבדו, ובהגהות יעב"ץ בברכות שם הוסיף שהשומר צריך להיות יושב ער ומשמר ובישן לא סגי.

והנה מש"כ רש"י שכל שהורע מזלו השד מתגרה בו, נראה דמקורו הוא מהגמ' בחגיגה (ה' ע"א) דאיתא שם ששלוחיה דמלאך המות נטל נשמת מרים מגדלא דדרקי במקום מרים מגדלא שער נשיא, וכשאשאלו מלאך המות היאך נטלה והא לא הגיע זמנה, השיב לו דהויא ונכיית רגלה איתרע מזלה ואתיתיה. וזה נראה מקור לדברי רש"י שהשמן מתגרה במי שרוע מזליה. אכן דברי רש"י צ"ע דבשלמא בחולה שייך לומר דריע מזליה, אבל בילדת היכן חזינן דריע מזליה, ואי משום שילדת היא צ"כ חולה א"כ אמאי הוכירו ילדת. בפי' עצמה, אשר נראה מזה דיש טעם בילדת בפני עצמו [וע"י להלן משי"ת בזה], וצ"ב היכן חזינן דילדת ריע מזלה.

ובוודאי צ"ע, דהא בגמ' בשבת (ל"א ע"א) אמרו דעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, וביארו שם בגמ' דהיינו מחמת דשעת לידה היא שעת סכנה ופורענות מצויה, ועי' בויק"ד (פכ"ד ס"ז) דבשעת הלידה האשה קרובה תשעים ותשע למיתה ואחד לחיים [עי"י במהרז"ל שפי' כן]. וע"ש בתוס' בכתובות (פ"ז ע"א) שכתבו דרוב פעמים האשה מסתכנת בלידה. וא"כ אדרבה מדהזינן שילדה שמע מינה דבריא מזלא דידה, וא"כ מהו שכתב רש"י דילדת מזלה רע ומהיכן המקור לזה. ואולי י"ל דמקורו של רש"י הוא מהגמ' בערובין (מ"א ע"ב) דשלשה מתים כשהם מספרין ואלו הם חולי מעיים וחיה והדרוקן, ופי' שם רש"י דאע"פ שיש בהם חיות הרבה אעפ"כ מתים פתאום. ואולי זהו מקורו של רש"י דילדת ריע מזלא, וצע"ע.

ולולי דמיסתפינא נראה בזה טעם חדש בהא דהני כולהו צריכים שימור. ונראה הביאור בזה דהיינו טעמא משום דלכל הנך מוחלין להם עוונותיהן ועל דא מתקנא בהם השמן דכיון שמחלין עוונותיהם נמצא שכל מה שטרח מקום עמדם להחטיאם היה לחנם ויגיעתו היתה לריק, ומהאי טעמא מתקנא בהם השמן, ולהכי אמרו בגמ' שהם צריכים שימור. ולפנינו יבואר בעז"ה המקור להא דכל הנך נמחלו עוונותיהם.

דהנה בחולה שמוחלין על עוונותיו, הוא תלמוד ערוך בגדרים (מ"א ע"א) אין החולה עומד מחוליו עד שמוחלין לו על כל עוונותיו. ובמאירי שם פירש דהיינו מחמת שדרכו של הקדוש להרהר בתשובה ולהתפלל בכל לבו, עי"ש. ועי' במהרי"ל מפראג בספר הנתיבות שלו (נתיב גמילות חסדים פ"ד) כתב דאין יצה"ר שולט בחולה ודבר זה ידוע, עי"ש. [ובזה נראה לבאר מש"א בבראשית רבה (פנ"ג סי"ב) דיפה תפלת החולה על עצמו יותר מכל ונראה לפנ"ל דיינו מחמת דהוא עושה תשובה ואין יצה"ר עמו ומתפלל בכל לבו, להכי תפלתו על עצמו תשמע]. עכ"פ מבואר בזה דחולה נמחלין עוונותיו.

והנה לגבי ילדת י"ל שהיא בכלל חולה [ועי' בהגהות רא"ש הורוריין לברכות שם דרב יהודה לא פליג אמתניתא אלא חשיב ילדת וחולה בחד, וכמש"כ דילדת היא בכלל חולה]. אכן באמת נראה דבילדת יש טעם בפנ"ע שנמחלין עוונותיה וכמש"ל. דהנה בגמ' בשבת (ל"א א') מבואר שכל לידה היא סכ עי"ש, והנה כל דא שאלה תאמר שיר שיכופו עלוינים שימות רבי כדי שלא יתיירא. ובערוה"ש יו"ד סי' של"ה כהרמ"ר בדברי הר"ן בהלכה, ויעיין בשאילת שלום להגר"י פיק בשאילתא ע"א שהבין כן בדעת השאילתות, אולם הבנצ"ב שם בהעמק שאלה הביא שכוונת השאילתות לא כן הוא, ושיטת הר"ן [שבריך להתפלל על החולה המיוסר שימות] לא הובא בראשונים בפסוקים, והמהרש"א בדרכים שם כתב בביאור דברי הש"ס שלא כדברי הר"ן שם, ולדברהם צ"ל דאמתא דבר רבי עשתה שלא כדין.

ברם לכאורה לפי"ז צ"ע מהא דאיתא בשבועות לו. דהמקלל עצמו עובר בלאו, דכתיב ושמור נפשך מאד וזה אינו שומר על נפשו, ואשר לכאורה צ"ע טובא דא"כ היאך דוד התפלל שימות לפני זמנו, והלא אינו שומר על עצמו, [ואין לומר דקללה הוי ממש כמעשה הריגה, דהלא המקלל חבירו ומת חבירו אי"ז נחשב מעשה הריגה, כמו שביאר בקה"י ב"ק סי' מ"ה דא"י מעשה דדיה אלא גורם שימות בידי שמים], וצ"ע.

ואשר יראה לחקור ביסוד איסור קללת עצמו, האם האיסור הוא מה שמביא עצמו למקום סכנה, וזהו מה דילף לה מדכתיב ושמור נפשך מאד שצריך לשמר עצמו לבל יכנס למקום סכנה, [וכמבואר בדברי הר"מ פי"א רוצח ה"ד דהנכנס למקום סכנה הרי זה עובר בעשה דכתיב ושמור נפשך מאד], או דנימא דיסוד האיסור הוא מהלכות איסור קללה, דכמו שאסור לקלל את חבירו כך אסור לקלל את עצמו.

והנה בחידושי הר"ן שבועות כה. [ד"ה אין שבועה] כתב שהמשבע להמית את עצמו אין השבועה חלה כדין הנשבע לבטל אותה, ומבדר, חדא כי איסור הוא לאבד עצמו לדעת כדכתיב ואך אל דמכם וגו', [והראכרתי בפרשת נח פ"ט בד"ה], ושנית שהממית עצמו עובר באיסור דהשמר לך ושמור נפשך מאד, וכדין המקלל את עצמו, הרי להדיא דדין המסכן עצמו כדין המקלל את עצמו, ולכאורה דין אחד להם.

אכן הנה בדבר אברהם ח"א סי' ל"ז סקכ"ה כתב דלשון הר"מ בפי"א רוצח ה"ד מבואר דכל עיקר מצות עשה של שמירת הגוף והנפש הוא רק ממכשול מיתה, אך ממכשול היזק לא, [ובחיבור מצות תקמ"ו מבואר לא כן], אשר לפי"ז יש להקשות למה אסור לו לאדם לקלל את עצמו שיגיע, הלא איסור קללה נלמד מדכתיב ושמור נפשך מאד, והוא הוא המקרא המלמדינו שצריך לשמור גופו ונפשו שלא ימות.

אשר נראה בזה בדעת הר"מ כמש"נ דיסוד איסור קללת עצמו אינו מפאת מה שמכניס עצמו למקום סכנה, אלא הוא לפותאה מחודשת דאף מקלל עצמו אסור כמו מקלל חבירו, ונמצא דמעתה יסוד האיסור הוא קללת עצמו, ואשר לכן אף במקום שאין שום איסור של כניסה למקום סכנה כגון במכשול של היזק שאין בה סכנת נפש, עכ"ז איסור קללה מיהא איכא כגון מקלל חבירו, וברור.

וגדולה מזו נראה דאף אם מקלל את עצמו שלא יצליח בעסקיו, הנה אין בזה שום סכנה והיזק כלל, ועכ"ז נראה דעובר בלאו, כי נראה דיסוד האיסור אינו מפאת ביטול שמירת הנפש מן ההיזק, כי אין שום חיוב גם האדם לחצלית בעסקיו, ואך דהאיסור לקלל את עצמו הוא מחמת לתא דאיסור קללה, שכשם שאסור לקלל חבירו אסור לקלל עצמו, וגוף הלאו הוא מקרא דלא תקלל שהוא אזהרה לכל קללת חבירו.

וכך הוא לשון הר"מ בפכ"ו שנתדרין ה"ג המקלל עצמו לוקה כמי שקילל אחרים, שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ומשמע מדברי הר"מ דיסוד האיסור הוא באמת כדין מקלל חבירו, וזהו דלא כמשמעות דברי הר"ן הנ"ל דכל האיסור של מקלל עצמו הוא הכניסה למקום סכנה.

וביאור דברי הר"מ כן הוא, דמקרא דהשמר לך ולפנינו שאין אדם בעלים על עצמו, [כ"ה בש"ע הרב הלכות שמירת גוף ונפש ה"ד דמי"ט אסור לאבד עצמו לדעת], ולכן אסור לאדם לקלל את עצמו, ואף שבש"ע שבועות שם מבואר דהלאו הוא רק המשמר לך, מ"מ בדברי הר"מ נראה כמש"נ דהאיסור הוא מדכתיב לא תקלל, וזהו שכתב הר"מ דהמקלל עצמו כמקלל אחרים.

ומיובת בזה קר המנחי"ם למה לא מנה הר"מ לאו דקללת עצמו ואחרים בב' לאוין, ולמש"נ הרי אף מקלל עצמו איסורו מדכתיב לא תקלל חרש שהוא האזהרה לקלל אחר מישראל, [וכיסוד זה מבואר מדברי התוס' בשבועות שם [ד"ה דשמור] שהקשו למ"ל קרא לאסור לקלל חבירו, בשבועות שם [ד"ה דשמור] שהקשו למ"ל קרא לאסור לקלל חבירו, תיפוי"ל מאיסור מקלל עצמו, ומבואר מדבריהם דאיסור מקלל עצמו יסודו איסור קללה].

ונמצא מנ"ש שהר"מ הרי"ן נחלקו ביסוד האיסור של מקלל עצמו, דדעת הר"ן שהאיסור הוא הכניס עצמו למקום סכנה, ואשר מזה יליף הר"מ שהממית את עצמו עובר בלאו דהשמר לך ושמור נפשך מאד, ואילו דעת הר"מ דהאיסור הוא מפאת איסור קללה, ואך דמקרא דהשמר לך ולפנינו שאין אדם בעלים על עצמו לקלל את עצמו.

אשר לפי"ז נראה בישוב מה שמותר לו לאדם להתפלל על עצמו שימות, והקשיתני מ"ש ממה שאסור לו לאדם לקלל את עצמו לפי שאינו שומר על עצמו, ולמש"נ בדעת הר"מ ניחא, דאף איסור קללה שייך לאיסור ד'קללה' דוקא.

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

גדר איסור קללת עצמו א. לסכן עצמו ב. איסור קללה

איתא בנדרים מ. דמי שאינו בא לבקר חולים אינו מבקש רחמים על החולה שיחיה ואינו מתפלל עליו שימות, ובאר הר"י שפעמים צריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה, וראיה לזה ממעשה דסתוותא קד. דאמתא דבי רבי התפללה שיכופו עלוינים שימות רבי כדי שלא יתייסר. ובערוה"ש יו"ד סי' ש"ל הכרעת בדברי הר"ן בהלכה, ויעיין בשאילת שלום להגר"י פיק בשאילתא ע"א שהבין כן בדעת השאילתות, אולם הבנצ"ב שם בהעמק שאלה הביא שכוונת השאילתות לא כן הוא, ושיטת הר"ן [שבריך להתפלל על החולה המיוסר שימות] לא הובא בראשונים בפסוקים, והמהרש"א בנדרים שם כתב בביאור דברי הש"ס שלא כדברי הר"ן שם, ולדברהם צ"ל דאמתא דבר רבי עשתה שלא כדין.

ובוודאי לא הוי אלא בחולה שמוחלין לו עוונותיו, דהמקלל עצמו עובר בלאו דכתיב ושמור נפשך מאד וזה אינו שומר על נפשו, ואשר לכאורה צ"ע טובא דא"כ היאך דוד התפלל שימות לפני זמנו, והלא אינו שומר על עצמו, [ואין לומר דקללה הוי ממש כמעשה הריגה, דהלא המקלל חבירו ומת חבירו אי"ז נחשב מעשה דדיה אלא גורם שימות בידי שמים], וצ"ע.

ואשר יראה לחקור ביסוד איסור קללת עצמו, האם האיסור הוא מה שמביא עצמו למקום סכנה, וזהו מה דילף לה מדכתיב ושמור נפשך מאד שצריך לשמר עצמו לבל יכנס למקום סכנה, [וכמבואר בדברי הר"מ פי"א רוצח ה"ד דהנכנס למקום סכנה הרי זה עובר בעשה דכתיב ושמור נפשך מאד], או דנימא דיסוד האיסור הוא מהלכות איסור קללה, דכמו שאסור לקלל את חבירו כך אסור לקלל את עצמו.

והנה בחידושי הר"ן שבועות כה. [ד"ה אין שבועה] כתב שהמשבע להמית את עצמו אין השבועה חלה כדין הנשבע לבטל אותה, ומבדר, חדא כי איסור הוא לאבד עצמו לדעת כדכתיב ואך אל דמכם וגו', [והראכרתי בפרשת נח פ"ט בד"ה], ושנית שהממית עצמו עובר באיסור דהשמר לך ושמור נפשך מאד, וכדין המקלל את עצמו, הרי להדיא דדין המסכן עצמו כדין המקלל את עצמו, ולכאורה דין אחד להם.

אכן הנה בדבר אברהם ח"א סי' ל"ז סקכ"ה כתב דלשון הר"מ בפי"א רוצח ה"ד מבואר דכל עיקר מצות עשה של שמירת הגוף והנפש הוא רק ממכשול מיתה, אך ממכשול היזק לא, [ובחיבור מצות תקמ"ו מבואר לא כן], אשר לפי"ז יש להקשות למה אסור לו לאדם לקלל את עצמו שיגיע, הלא איסור קללה נלמד מדכתיב ושמור נפשך מאד, והוא הוא המקרא המלמדינו שצריך לשמור גופו ונפשו שלא ימות.

אשר נראה בזה בדעת הר"מ כמש"נ דיסוד איסור קללת עצמו אינו מפאת מה שמכניס עצמו למקום סכנה, אלא הוא לפותאה מחודשת דאף מקלל עצמו אסור כמו מקלל חבירו, ונמצא דמעתה יסוד האיסור הוא קללת עצמו, ואשר לכן אף במקום שאין שום איסור של כניסה למקום סכנה כגון במכשול של היזק שאין בה סכנת נפש, עכ"ז איסור קללה מיהא איכא כגון מקלל חבירו, וברור.

וגדולה מזו נראה דאף אם מקלל את עצמו שלא יצליח בעסקיו, הנה אין בזה שום סכנה והיזק כלל, ועכ"ז נראה דעובר בלאו, כי נראה דיסוד האיסור אינו מפאת ביטול שמירת הנפש מן ההיזק, כי אין שום חיוב גם האדם לחצלית בעסקיו, ואך דהאיסור לקלל את עצמו הוא מחמת לתא דאיסור קללה, שכשם שאסור לקלל חבירו אסור לקלל עצמו, וגוף הלאו הוא מקרא דלא תקלל שהוא אזהרה לכל קללת חבירו.

וכך הוא לשון הר"מ בפכ"ו שנתדרין ה"ג המקלל עצמו לוקה כמי שקילל אחרים, שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ומשמע מדברי הר"מ דיסוד האיסור הוא באמת כדין מקלל חבירו, וזהו דלא כמשמעות דברי הר"ן הנ"ל דכל האיסור של מקלל עצמו הוא הכניסה למקום סכנה.

וביאור דברי הר"מ כן הוא, דמקרא דהשמר לך ולפנינו שאין אדם בעלים על עצמו, [כ"ה בש"ע הרב הלכות שמירת גוף ונפש ה"ד דמי"ט אסור לאבד עצמו לדעת], ולכן אסור לאדם לקלל את עצמו, ואף שבש"ע שבועות שם מבואר דהלאו הוא רק המשמר לך, מ"מ בדברי הר"מ נראה כמש"נ דהאיסור הוא מדכתיב לא תקלל, וזהו שכתב הר"מ דהמקלל עצמו כמקלל אחרים.

ומיובת בזה קר המנחי"ם למה לא מנה הר"מ לאו דקללת עצמו ואחרים בב' לאוין, ולמש"נ הרי אף מקלל עצמו איסורו מדכתיב לא תקלל חרש שהוא האזהרה לקלל אחר מישראל, [וכיסוד זה מבואר מדברי התוס' בשבועות שם [ד"ה דשמור] שהקשו למ"ל קרא לאסור לקלל חבירו, תיפוי"ל מאיסור מקלל עצמו, ומבואר מדבריהם דאיסור מקלל עצמו יסודו איסור קללה].

ונמצא מנ"ש שהר"מ הרי"ן נחלקו ביסוד האיסור של מקלל עצמו, דדעת הר"ן שהאיסור הוא הכניס עצמו למקום סכנה, ואשר מזה יליף הר"מ שהממית את עצמו עובר בלאו דהשמר לך ושמור נפשך מאד, ואילו דעת הר"מ דהאיסור הוא מפאת איסור קללה, ואך דמקרא דהשמר לך ולפנינו שאין אדם בעלים על עצמו לקלל את עצמו.

אשר לפי"ז נראה בישוב מה שמותר לו לאדם להתפלל על עצמו שימות, והקשיתני מ"ש ממה שאסור לו לאדם לקלל את עצמו לפי שאינו שומר על

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

חיוב שמירה מסכנה

מקור הדין

אסור לאדם לסכן את עצמו וצריך להזהר מכל הדברים המביאים לידי סכנה, וכפי שמובא בשו"ע יו"ד סימן קט"ז סעיף ה' – וכל המסכן את חייו הרי הוא שופך דם דאדם ובכלל רוצח הוא. וכתב הלבוש (שם) שמהפסוקים "השמר לך ושמור נפשך מאד" וכתוב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" בשמעמות אלו הלשונות שצריך האדם לשמור את נפשו שלא יביא את עצמו לידי סכנה. וכן משמע מדברי הגמ' בברכות ל"ב ע"ב "מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר חדר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפילתו, א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם "רק השמר לך ושמור נפשך" וכתיב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", וכשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך את ראשך מי היה תובע דמך מידי. הצל"ח (שם) כתב "ולכאורה תמוה הוא על החסיד הזה אין סמך עצמו על הנס והכניס את עצמו בסכנה, והט"ז בסימן ס"ו סק"א האריך בזה, ונראה כיון שראה החסיד שהשר הקדים לו שלום כבר ידע שיש בשר הזה מדת ענווה ולכן בטח בו שלא יסתר להרגו עד ששמע טענתו ובטח באמתלא זו שאמר לו אח"כ".

בפירוש בא הגולה על חו"מ סימן תכ"ו כתב בגדר שמירת הנפש מסכנה וז"ל "שהזהירה התורה על שמירת הנפש הוא טעם שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטיב לנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו", וליתן להם שכר טוב בעמלם, והמסכן את עצמו כאילו מואס הוא ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו **ואין לך זלזול למקום יותר מזה**".

בשו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סימן י' כותב שאסור ללכת לצוד חיות כי בכך מביאים עצמם לידי סכנת נפשות ורחמנא אמר "ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

בשו"ת הואיל משה סימן ט"ז מביא שמרן הגה"ק מצאנז בעל דברי חיים זצ"ל לעת זקנתו היה חולה ולפי פקודת הרופאים אסור היה לו לאכול הכזית מרור בליל הסדר, לקח הצדיק כזית מרור לידו וברך בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" והחזיר את המרור לשלחן.

הפרי מגדים או"ח סימן ד' בא"א סק"ב כותב דכל **ספק בסכנה אסור** מדין ונשמרתם מאד לנפשותיכם. והיינו דכיון דאדם מצווה על שמירת נפשו ע"כ צריך שמירה מעולה לשמור את נפשו מכל ספק וחשש סכנה. ויותר מזאת כתב הפמ"ג סימן ד' במשב"ז בענין נטילת ידים שחרית **שספק ספיקה לא מועיל בסכנה.** ולמעשה כבר קדמו הב"י בשו"ת אבקת רוכל סימן ר"י דלא מתירין ספק ספיקה בסכנה [וצ"ע שהפמ"ג באו"ח סימן קע"ג במשב"ז סק"ה מסתפק ספק ספיקא אם מועיל לענין סכנה או לא].

ואולי י"ל שזה כוונת מאמר חז"ל (חולין דף י' ע"א) "חמירא סכנתא מאיסורא" והוא מובא בשו"ע או"ח סימן קע"ג סעיף ב' וביו"ד קט"ז סעיף ה' בהג"ה, דהיינו שבאיסורים מועיל כשיש ספק ש ספק ספיקא אבל בסכנתא אין מועיל שום ספיקות (עי' בס' דרכי תשובה סימן קט"ז ס"ק נ"ה).

עשיית ניתוח בזמן הזה

והנה לגבי עשיית ניתוח הרי כל ניתוח שנעשה בגוף האדם יש בו סיכון, וכך כתב בשו"ת אבני נזר חיו"ד סין שס"א בילד שנולד עם רגל עקום ויש אופן ליישר את הרגל ע"י גבס כל עוד שהעצמות רכות ועל ידי כך אי אפשר למולו בזמנו האם מותר לדחות את המילה? והשיב שע"י גבס ליישר את הרגל הוא מסכים, אבל לעשות ניתוח אינו מסכים משום **שכל ניתוח הוא בחזקת סכנה** ואף שהרופאים מבטיחים מ"מ הנסיון יגיד שאין לסמוך עליהם, ולפי"ד יוצא שיאסר על האדם לעשות ניתוח פלסטי שהוא לנוי ויופי, וכן כתב בחו"מ עני לבנון סימן ס"א.

אולם כבר כתבו האחרונים דיתכן בנסיבות מיכשור אלקטרוני כיום בחסדי השי"ת שהתוצאות מוכיחות מאה אחוז ריפוי אולי אף האבני נזר יורה להיתר, וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (בריש) ח"ג סימן י"א שהאריך לברר ענין נאמנות הרופאים כהיום שיש להם כל הטכניקות המבררים ומלבנים את סיכום הצלחת הניתוח ושאר פרטים, ומסיים בסו"ד "אנן נמי נאמר מזמן המהרש"ם עד כעת שנתחדשו כלים מכלים שונים ובפרט בעיירות גדולות שטכניקת הניתוח לרופאה הולכת וצועדת קדימה יום יום שפיר יש לסמוך על אמירתם כשאומרים שע"י הניתוח יתרפא, **ואין בזה חשש משום אל יעמדו אדם במקום סכנה** כיון שכבר דשו רבים שומר פתאים ה'.

אין אדם בעלים על גופו

ונראה עוד להסביר ענין שמירת הגוף והנפש שאין בעלים על גופו אלא שייך להקב"ה וכל חייב לשמור על דבר שהוא שייך להקב"ה, וכפי שמובא ברדב"ז על הרמב"ם הלכות סנהדרין פי"ח הלכה ו' לגבי זה שאין מועיל הודאת בע"ד לגבי דיני נפשות שמודה שהוא הרג את האדם ואילו לגבי ממונו יש הכלל הודאת בע"ד כמאה עדים, וההסבר הוא כמש"כ הרדב"ז "לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה שנאמר ביחזקאל י"ח "הנפשות לי הנה", וכן משמע לשון הרמב"ם בהלכות רוצח פרק א' הלכה ד' "שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה.

ומשום כך נפסק בשו"ע הרב הלכות נזקי גוף ונפש דאסור לאדם להכות את חבירו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו דאין על האדם רשות על גופו כלל להכותו, דהיינו שאין לאדם בעלות על גופו לתת למשהו רשות להכותו כי גופו אינו שייך לו אלא ליוצרו.

יש שכתבו שאין לשלול לגמרי בעלותו של אדם על גופו אלא ישנה כאן בעלות משותפת שהרי מובא בגמ' נדה ל"א שלשה שותפין יש באדם האיש והאשה והקב"ה.

האם מותר לחולה להחמיר על עצמו בפיקוח נפש

חולה שהרופא קבע שעליו לאכול ביום הכיפורים מקיים מצוה באכילתו דציווי התוה"ק שציותה "וינתם את נפשותיכם" היא עצמה ציותה "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". הרמב"ן במלחמות סנהדרין ע"ד ע"ב כתיב "אין שום מדת חסידות לחולה שיש בו סכנה להחמיר על עצמו שלא יחללו עליו שבת או יוה"כ, ואדרבה המונע עצמו במקום סכנה הרי זה מתחייב בנפשו ואמר "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" "מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם". וכן כתב הרמב"ן בתורת האדם דף י"א הובא בר"ן יומא פ"ג ע"ב, וכן כתב המאירי בחיבור התשובה עמוד ע"א שכל המתחסד בדבר הרי הוא בכלל שופכי דמים. וכן כתב בערוך השלחן סימן תרי"ח, בשו"ת מהר"ם שיק סימן רי"ס כתב **דאם אוכל נחשב למצוה הבאה בעבירה** הזה אין סמך עצמו על הנס והכניס את עצמו בסכנה, והט"ז בסימן ס"ו סק"א האריך בזה, ונראה כיון שראה החסיד שהשר הקדים לו שלום כבר ידע שיש בשר הזה מדת ענווה ולכן בטח בו שלא יסתר להרגו עד ששמע טענתו ובטח באמתלא זו שאמר לו אח"כ".

בפירוש בא הגולה על חו"מ סימן תכ"ו כתב בגדר שמירת הנפש מסכנה וז"ל "שהזהירה התורה על שמירת הנפש הוא טעם שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטיב לנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו", וליתן להם שכר טוב בעמלם, והמסכן את עצמו כאילו מואס הוא ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו **ואין לך זלזול למקום יותר מזה**".

בשו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סימן י' כותב שאסור ללכת לצוד חיות כי בכך מביאים עצמם לידי סכנת נפשות ורחמנא אמר "ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

בשו"ת הואיל משה סימן ט"ז מביא שמרן הגה"ק מצאנז בעל דברי חיים זצ"ל לעת זקנתו היה חולה ולפי פקודת הרופאים אסור היה לו לאכול הכזית מרור בליל הסדר, לקח הצדיק כזית מרור לידו וברך בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" והחזיר את המרור לשלחן.

הפרי מגדים או"ח סימן ד' בא"א סק"ב כותב דכל **ספק בסכנה אסור** מדין ונשמרתם מאד לנפשותיכם. והיינו דכיון דאדם מצווה על שמירת נפשו ע"כ צריך שמירה מעולה לשמור את נפשו מכל ספק וחשש סכנה. ויותר מזאת כתב הפמ"ג סימן ד' במשב"ז בענין נטילת ידים שחרית **שספק ספיקה לא מועיל בסכנה.** ולמעשה כבר קדמו הב"י בשו"ת אבקת רוכל סימן רי"ג דלא מתירין ספק ספיקה בסכנה [וצ"ע שהפמ"ג באו"ח סימן קע"ג במשב"ז סק"ה מסתפק ספק ספיקא אם מועיל לענין סכנה או לא].

ואולי י"ל שזה כוונת מאמר חז"ל (חולין דף י' ע"א) "חמירא סכנתא מאיסורא" והוא מובא בשו"ע או"ח סימן קע"ג סעיף ב' וביו"ד קט"ז סעיף ה' בהג"ה, דהיינו שבאיסורים מועיל כשיש ספק ש ספק ספיקה אבל בסכנתא אין מועיל שום ספיקות (עי' בס' דרכי תשובה סימן קט"ז ס"ק נ"ה).

עשיית ניתוח בזמן הזה

והנה לגבי עשיית ניתוח הרי כל ניתוח שנעשה בגוף האדם יש בו סיכון, וכך כתב בשו"ת אבני נזר חיו"ד סין שס"א בילד שנולד עם רגל עקום ויש אופן ליישר את הרגל ע"י גבס כל עוד שהעצמות רכות ועל ידי כך אי אפשר למולו בזמנו האם מותר לדחות את המילה? והשיב שע"י גבס ליישר את הרגל הוא מסכים, אבל לעשות ניתוח אינו מסכים משום **שכל ניתוח הוא בחזקת סכנה** ואף שהרופאים מבטיחים מ"מ הנסיון יגיד שאין לסמוך

עורך ספרים/מאמרים
תורניים – ניסיון רב
פנוי להצעות
050-4150630

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

יציאת ת"ח יחידי בלילה

[בגמ' חולין צ"א א' ויאבק איש עמו, אמר ר' יצחק מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה, ופרש"י שהרי יעקב נשאר בהיכנו. רבי אבא בר כהנא אמר מהכא הנה הוא זורה את גורן השעורים, ופירש"י אמרה לה דעי שאחר שיגמור לזרות לא יבא לביתו לשכוב שגנאי הוא לת"ח לצאת בלילה וישכב בגורן]. והנה במש"כ רש"י דגנאי הוא לת"ח לצאת בלילה, ולכאו' הא לעיל מינה נתבאר דהיינו משום המזיקין. וצ"ל דהנה מבואר דלמזיקין יש שליטה על א' ולא על ג', וא"כ קשה מה הראיה שבועז לא יבוא לביתו לשכב, הא היה יכול לבא עם עבדיו, ואולם אי' בברכות דת"ח דהולך בחשיכה בלילה אתי לידי חשדא, ואף עם עבדיו מבואר בכתובות דלא אהני לאיסור יחוד כיון שלבו גס בהם. ולפ"ז אף בכה"ג דליכא מזיקין איכא גנאי, ובכל אופן אסור לצאת יחידי בלילה

(הערות במסכת חולין)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

סיגריות

דעת מורי הגרש"ם שיינברג שליט"א לאסור באופן מוחלט את הסיגרים בהם. והגרז"ש זל"ל אמר לי שזו אחת סכנה מעוררת, ובתלמוד ירושלמי בפרק בי דגילה מבואר כי יש להימנע מסכנה מעוררת (מה שאמר ר"ש לתלמידים שלא יסבו על אצבעם קרות, ורלוה בפירוש קרבן העדה שם).

שומר פתאים

ידוע כי כלל הוא זה בכל סכנה שהיא מתלווה למנהגו של עולם ולדרך החיים לא נחשבת סכנה כ"כ ואין בה איסור, ולכן אוכל אדם כרצונו, ולא צריך לחשוש לסכנות, ומשום כך תיתרו גדולי הזהירות לויסוע ברכב וכדי. ובפעמים זו הסיבה שמותר לויסוע לבחירות משום דאין זו נחשבת סכנה, שהרי נסיעה בזמנינו הוא מנהגו של עולם, ומעלווה להיכנס לעניין זה משום אלינות לדברי חכמים וקידוש ה' שבדבר וכו' כפי דעת הסוברים כן. ברם יש להתבונן מדוע סיגריות אינם בכלל זה.

סכנה רחוקה

בתוספות הרא"ש כתב כי אדם חכם צריך להיזהר מסכנה רחוקה. לפי דברי ראה שים מעלה לשים חגורת בטיחות משום שבדבר הוא קל לעשותו ואף שבסכנה רחוקה ראוי לחכם להיזהר מסכנה כזו.

שיגעון

כתב הרלב"ג על הפסוק דאגה בלב איש ישחנה, כי הדאגה אינה אלא שגעון. ואכן דאגה מכלה את כוחותיו של האדם מגוף ועד בשר. וראה"ה דיבה בסולם רעוע בתוך ביתו הפנימי של האדם ויש לעשות כל עלדקי כדי לברוח ממנה. ומפורסם מה שכתבו הקדמונים בפשט דברי הרמב"ן שכתב לעולם יהיו כל דבריך בנתת לכל אדם, שהכוונה כל אדם. זה האדם עלמו שיהיה בנחת עם עצמו, ולא יאלץ את עצמו בדאגה ופחד.

מיעוט המצוי

כתב המסילת ישרים כי כל היכא שהיזק מצוי ומודע יש לחשוש, ומראה כי אין כוונתו למיעוט המצוי המוזכר ביו"ד בסי' טי"ל, כי שמה מיעוטו הוא עברה לחוזיק, ולא יתכן שאדם יחשוש מסכנה רק כאשר היא בסיכון כזה גבוה, ומסתבר כי נדר מיעוט המצוי כאן, היינו, מפורסם בין הבריות. והכוונה כי אם יש לחוש מפורסם בין הבריות לאחוז מסוכן זה נחשב היזק מצוי ומודע.

תרומת דם

אין זה ברור כי תרומת דם מגיל צעיר אין לה שום הפסנה שלילית על בריאותו של אדם לטווח הקצר ולטווח הארוך. זאת ועוד לפעמים הדבר נורך ביטול זמן, כדי להחזיר כוחותיו לבראשונה. גם לא תמיד ענייני התרומות דם נעשים כפי גדרי הצניעות ולכן ישאל אדם כסף טרם יתנסך בזה.

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

חיוב שמירה מסכנה

מקור הדין

אסור לאדם לסכן את עצמו וצריך להזהר מכל הדברים המביאים לידי סכנה, וכפי שמובא בשו"ע יו"ד סימן קט"ז סעיף ה' – וכל המסכן את חייו הרי הוא שופך דם דאדם ובכלל רוצח הוא. וכתב הלבוש (שם) שמהפסוקים "השמר לך ושמור נפשך מאד" וכתוב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" שיש במשמעות אלו הלשונות שצריך האדם לשמור את נפשו שלא יביא את עצמו לידי סכנה. וכן משמע מדברי הגמ' בברכות ל"ב ע"ב "מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר חדר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפילתו, א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם "רק השמר לך ושמור נפשך" וכתיב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", וכשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך את ראשך מי היה תובע דמך מידי. הצל"ח (שם) כתב "ולכאורה תמוה הוא על החסיד הזה אין סמך עצמו על הנס והכניס את עצמו בסכנה, והט"ז בסימן ס"ו סק"א האריך בזה, ונראה כיון שראה החסיד שהשר הקדים לו שלום כבר ידע שיש בשר הזה מדת ענווה ולכן בטח בו שלא יסתר להרגו עד ששמע טענתו ובטח באמתלא זו שאמר לו אח"כ".

בפירוש בא הגולה על חו"מ סימן תכ"ו כתב בגדר שמירת הנפש מסכנה וז"ל "שהזהירה התורה על שמירת הנפש הוא טעם שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטיב לנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו", וליתן להם שכר טוב בעמלם, והמסכן את עצמו כאילו מואס הוא ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו **ואין לך זלזול למקום יותר מזה**".

בשו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סימן י' כותב שאסור ללכת לצוד חיות כי בכך מביאים עצמם לידי סכנת נפשות ורחמנא אמר "ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

בשו"ת הואיל משה סימן ט"ז מביא שמרן הגה"ק מצאנז בעל דברי חיים זצ"ל לעת זקנתו היה חולה ולפי פקודת הרופאים אסור היה לו לאכול הכזית מרור בליל הסדר, לקח הצדיק כזית מרור לידו וברך בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" והחזיר את המרור לשלחן.

הפרי מגדים או"ח סימן ד' בא"א סק"ב כותב דכל **ספק בסכנה אסור** מדין ונשמרתם מאד לנפשותיכם. והיינו דכיון דאדם מצווה על שמירת נפשו ע"כ צריך שמירה מעולה לשמור את נפשו מכל ספק וחשש סכנה. ויותר מזאת כתב הפמ"ג סימן ד' במשב"ז בענין נטילת ידים שחרית **שספק ספיקה לא מועיל בסכנה.** ולמעשה כבר קדמו הב"י בשו"ת אבקת רוכל סימן רי"ג דלא מתירין ספק ספיקה בסכנה [וצ"ע שהפמ"ג באו"ח סימן קע"ג במשב"ז סק"ה מסתפק ספק ספיקא אם מועיל לענין סכנה או לא].

ואולי י"ל שזה כוונת מאמר חז"ל (חולין דף י' ע"א) "חמירא סכנתא מאיסורא" והוא מובא בשו"ע או"ח סימן קע"ג סעיף ב' וביו"ד קט"ז סעיף ה' בהג"ה, דהיינו שבאיסורים מועיל כשיש ספק ש ספק ספיקה אבל בסכנתא אין מועיל שום ספיקות (עי' בס' דרכי תשובה סימן קט"ז ס"ק נ"ה).

עשיית ניתוח בזמן הזה

והנה לגבי עשיית ניתוח הרי כל ניתוח שנעשה בגוף האדם יש בו סיכון, וכך כתב בשו"ת אבני נזר חיו"ד סין שס"א בילד שנולד עם רגל עקום ויש אופן ליישר את הרגל ע"י גבס כל עוד שהעצמות רכות ועל ידי כך אי אפשר למולו בזמנו האם מותר לדחות את המילה? והשיב שע"י גבס ליישר את הרגל הוא מסכים, אבל לעשות ניתוח אינו מסכים משום **שכל ניתוח הוא בחזקת סכנה** ואף שהרופאים מבטיחים מ"מ הנסיון יגיד שאין לסמוך

חיוב הצלת נפש

כעין זה מובא לגבי הצלת חבירו מסכנה בגמ' סנהדרין ע"ג ע"א מנין לרואה חבירו טובע בנהר שהוא חייב להצילו דכתיב "לא תעמוד על דם רעך". והנה אם זה שנמצא אומר שאינו רוצה שיצילו אותו, מובא בשו"ת מהר"ם בר ברוך סימן ל"ט שכותב "דבר פשוט הוא שאפילו צווח אל תצילוני אין שומעין לו". והכל באותו טעם שהאדם הוא לא בעלים על גופו.

וכתב המשנ"ב בסימן תרי"ח סק"ה דאין החולה צריך כפרה על מעשה זה שאכל ושתה. בס' תשובות והנהגות מציץ דברי רש"י ביבמות ס"ד ע"ב ד"ה אסברא שחולה מסוכן שצם לא קיים מצות עינוי כלל. וידוע המעשה ברבי ישראל מסלנט זצ"ל ששנה אחת שהתולה בעירו מחלת החולירע ולאחר תפילת ערבית בליל יוה"כ עמד על בימת ביהכנ"ס עשה מעשה ואכל לעיני כל הציבור, וכן הורה לכל בני קהילתו לעשות כדוגמתו ולאכול באותו יום הכיפורים כדי שיוכלו גופתיהם לעמוד כנגד המחלה ושלא יגגפו (עי' שו"ת אגרות משה חלק או"ח ח"ב סימן צ"א ובס' שמירת שבת כהלכתה פל"ט הערה כ"ח).

כתוב בספר חסידים בסימן רל"ד "מעשה בחולה שאמר לו הרופא אם תשתה מים ותאכל מאכל פלוני תסתכן, החולה לא יכול היה להתאפק ובקש מבנו מים ומאכל פלוני ואמר לו אם לא תתן לי לא אמחול לך לא בעוה"ז ולא בעוה"ב ופסק שלא יתן לו.

מובא בשו"ע או"ח סימן ר"ד ס"ט – אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה מברך עליו, ובמ"א ס"ק כ"א מביא בשם הגמ' "חולה שאכל ביוה"כ דבר פשוט הוא דהיתרא אבל אדרבה מצוה קעביד, וכן באוכל איסור במקום סכנה במצוה קעביד להציל נפשו", כן בחולה שאכל ביוה"כ צריך להזכר שם יום הכיפורים בעיבלה ויבוא בבונה ירושלים (או"ח סימן תרי"ח ס"ו), וכתב שם הב"י בשם הגמ' ברכות פ"ד "חולה שיש בו סכנה שאכל ביוה"כ אומר מעין המאורע בברהמ"ז **דבהיתרא אכיל ואדרבה מצוה קא עביד דהא דידיה יוה"כ כשאר יו"ט**.

ונסיים בדברי הרמב"ם בהלכות שמירת הנפש פי"ג הי"ג "והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים". ובתוס' יומא פ"ה ע"א ד"ה ולפקח "וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל".

מוסד הרב קוק
מוסד
הרב קוק
חדש
דעת עזרא
ביאור לפירוש
רבי אברהם אבן עזרא
ספר בראשית

עקרי הענין

הרב נחום זאב הלוי רוזנשטיין

א. מקור חיוב זה, לדעת החינוך מצוה תקמ"ו נכלל במצוות מעקה שנאמר בפרשת כי תצא דברים כב ח "לא תשים דמים הבביתך, ועשית מעקה לגגך". ולרמב"ם רוצח ושמירת הנפש (י"א, ד'-ה') מקורו בפרשת ואתחנן דברים ד ט "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד", כ"כ בדעתו המנחת חינוך תקמ"ו (אא), ועיין בקרית ספר כאן. וכן דעת הלבוש יו"ד קט"ו א'. והכלי יקר בדברים שם. **ובאחרונים** לבוש (שם) ונודע ביהודה יו"ד תנינא י' ד"ה מעתה ומסילת ישרים (פרק ט - בביאור מפסידי הזריזותו והתרחקה מהם), **הובא פסוק נוסף בפרשת ואתחנן** דברים ד טו **"ונשמרתם מאד לנפשותיכם"** אף בשו"ת הרשב"ש (סימן א) מצינו שכתב "התורה גם כן אמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו', דבר שיש בו סכנה מוזהר עליו מן התורה שלא לעשותו, ויצא לנו מזה ג"כ איסור בדברים המגולים ובעיקרי הפירות, **וכן עמא דבר. ובלבוש** יו"ד קט"ו א' **הביא מקור נוסף ממה שנאמר בפרשת נח לגבי בני נח** בראשית ט ה **"אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש"** וראה בשו"ת שם אריה יו"ד כ"ז שתמה ע"ז דמירי התם לגבי מאבד עצמו, וכן משמע בס' חסידים תרע"ה.

ב. ענין זה הובא במה מקומות בש"ס ובעיקר בתרומות פ"ח ד-ז, ועבודה זרה י"ב:, ל'. וגם בראש השנה ט"ז:, ושבת ל"ב. ונפסק להלכה ברמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש י"א ד-טז, י"ב א-ו, ובשו"ע יו"ד קט"ז, וחו"מ תכ"ז ט'-י'. ולגבי חשש שפיכות דמים ע"י גוי בעבודה זרה פרק ב', כ"ב:, כ"ה:-כ"ט:, **ונפסק ברמב"ם שם** פי"ב ז-יג, ושו"ע יו"ד קנ"ג ב'-ד', וסי' קנ"ד –קנ"ו. **ובפרי חדש** קט"ו סק"ט **מביא** כמעט את כל הגמרות שנאמרו בענין זה, וכמו כן האריך בזה שו"ע הרב בחו"מ, ומנורת המאור נר ו'.

ג. המנחת חינוך שם מצוה תקמ"ו [יא] **תמה דהפסוקים הנ"ל בואתחנן נאמרו לגבי שכחת התורה "רק השמר לך וכו' פן תשכח"** אבות פ"ג מ"ח, מנחות צ"ט:. ובמצוות ששכח הרב דקאי אשכחת מעמד הר סיני, **ושלא נאמין בתבנית פסל "ונשמרתם מאד וכו', פן תשחתון ועשיתם לכם פסל", ולא לגבי שמירת הגוף. ואף שבברכות** לב: **אמר השר לחסיד שלא החזיר לו שלום שהתפלל "והלא כתוב בתורתכם "רק השמר לך ושמור נפשך", "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", אם הייתי חותך ראשך בסיף מי היה תובע דמך מידי", ומשמע שפירשה השר אשמירת הגוף, "אין זה אלא פירוש שפירש הרשע כמינים המהפכים דברי אלוקים חיים למינות". וצ"ע על הרמב"ם שהביא פסוק זה אף שאינו פשט הפסוק.** מישב קצת ע"פ המהרש"א ברכות לב: דמקור הרמב"ם משבועות ל'. ד"המקלל את עצמו עובר בהשמר לך", ומשמע דקאי גם אשמירת הגוף, וכ"כ בקומץ המנחה למנחת חינוך. ועיין שם בתוס' שבועות ל"ו. ד"ה ושמור, ובלבוש יו"ד קט"ו א', ובתורה תמימה שם אות ט"ז. ובמקור ברוך תו"א בדף תס"ט:.

ד. יש שכתבו שחיוב זה הוא מדאורייתא סמ"ע חו"מ תכ"ז ס"ק י"ב, ובלבוש תכ"ו א' ד"א. ובדרכי תשובה יו"ד קט"ו ס"ק נ"ז כתב שחזר בו הלבוש יו"ד קט"ו א', ובנודע ביהודה יו"ד תנינא י', פמ"ג או"ח ד' א"א סק"ב, חת"ס ע"ז ל', מנחת חינוך תקמ"ו [יב], ערוך השולחן תכ"ז ח', מרחשת כ'. וכ"כ בתבואות שור בדעת הרמב"ם והוכיח כן משו"ת פאר הדור קמ"ז. וכן משמע בקרית ספר בדעת הרמב"ם. **יש אומרים שהחיוב הוא מצוות 'עשה'** מנ"ח שם ועיין שם [יא] שתמה שהשמר בר"מ הוי לאו, ועיין בס' שבעים תמרים קונטרס שבעה עינים עין ד' ובמהר"י פערלא ל"ת נ"ג ד"ה ואמנם, שכתבו שאפשר הוא לאו. **וי"א שהוא לאו ועשה** חכמת אדם כלל ס"ח ס"ד, וחיי אדם ט"ו כ"ד,שו"ת אבני צדק יו"ד מ"ט.

ה. העובר על איסור זה מכין אותו מכת מרדות ואף למ"ד שהוא מדאורייתא. דאף לדעתם אין לוקין עליו כדאשכחן גבי חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו —באר הגולה חו"מ תכ"ז אות ע', וראה פרישה יו"ד קט"ו כ"ח.

ו. בגדר החיוב ברמב"ם שם רושה"נ י"א ד' **ובשו"ע** תכ"ז ט' משמע דהוא רק כשיש סכנת נפש, ולא בסכנת איבר ושאר סכנה לגוף. וכן משמע בסס"ג מצוה ע"ט. **ובחינוך** שם תקמ"ו **משמע שהחיוב הוא** להשמר מכל דבר שאפשר להגיע ממנו להיזק. כן דייק דבר אברהם א"א ל"ז אות כ"ה כתב. **וכ"כ להדיא בשו"ע הרב** הלכות שמירת הגוף והנפש סעיף י"ד, **שצריך להזהר בגופו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו. וכ"כ בבן איש חי** שנה ב' פרשת פנחס אות ח'. ועיין בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב ב' ע"ג.

ז. בטעם חיוב נאמר בחינוך שם תקמ"ו שאע"פ שאין אדם נוקף אצבעו למטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה, אעפ"כ צריך האדם לשמור עצמו, כי ה' ברא עולמו ובנאו על יסודות הטבע, ואחרי שה' שעבד גוף האדם לטבע צוהו לשמור מן המקרה כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמור ממנו. ובבאר הגולה חו"מ תכ"ז אות ש' **כתב כי הקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטיב להנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו וליתן להם שכר בעולמם והמסכן את עצמו כאילו מואס ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו ואין לך זלזול אפקירותא גדול מזה. והחפץ חיים** ליקוטי אמרים פי"ג **כתב** בענין עישון סיגריות **דין הוא דהלא תבל ומלואה של הקב"ה ולכבודו בראנו ונותן לכל אחד בחסדו כפי צרכו לתורתו ולעולמו ואיך ירשה העבד לעשות לעצמו כפי רצונו.**

ח. אין מברכים על חיוב זה רמב"ם ברכות פי"א ד', רשב"א תורת הבית בית ו' שער ה' **וביאר החיי אדם** ש"ו כ"ד **שהוא משום שאין העשה הזה מיוחד לזה אלא הוא כללי. והנצי"ב** העמק שאלה (עקב שאילתא קמ"ה אות י"ז) **כתב דאין מברכין על דבר בלשון לא תעשה, שהוא ענין חיוב זה.** ועיין מש"כ בפמ"ג או"ח בתחילת הפתיחה לחלי נט"י. ועיין בטעמי המנהגים (תקי"ה בהג"ה) שהביא שההואיל משה בתשובה ט' שבסוף הספר כתב שהדברי חיים מצאנז בקונטרו ותשות כוחו בשעת הסדר אחז את המרור-חריין בידו ובירך עליו בשם ומלכות "צונו ונשמרתם מאד לנפשותיכם", ולא אכלו מפני חשש סכנה. ובקונטרס אחרון ביאר שבתחילת הברכה חסר לאכול מרור. ובספר פתחא זוטא (הל' פסח י"ב א' בהג"ה) וכ"כ בהערה להוצאה חדשה בשם האדמו"ר מצאנז הדברי ציב כתב דאינו נכון דלא בירך לבטלה.

ט. **חמירא סכנתא מאיסורא** חולין י: ושו"ע או"ח קע"ג ב' ורי"ד קט"ז ח' בהג"ה, **ולכן אפילו שיש רוב נגד החשש** חולין ט:ורבש"י שם, וראה דרכ"ת קט"ז ס' **וגם חשש של ספק ספיקא נאסר ב** במאירי שם, וראה דרכ"ת קט"ז נ"ח **וי"א שלכן לא אמרינן בדבר המסוכן ביטול בשישים** דרכי משה קט"ז ב', ש"ש באורח מישור, ושו"ת שואל ומשיב ד' א"ח כ"ח שביאורוהו. ובט"ז שם סק"ב הוכיח כן מהמהרי"ל. וכ"כ לקט יושר יו"ד 6. **ויש חולקים בזה וכן הלכה** איסור הנאה בכלל ל"ג (ז) בשם המרדכי (והרא"ש) והאור זרוע פרק אין בעפרידין, והנקרתה הכסף הסכים עמם. שו"ת שבות יעקב ח"ב ק"ד וח"ג ע', וכ"כ פר"ח ד', פרי תואר ד', שו"ת חתם סופר יו"ד ק:א, חוות יאיר ס"ד, שו"ת מהרשם"ם ח"ג רפ"ח, סמ"ג או"ח תקי"ג מש"ז ב', כף החיים יו"ד קט"ז אות י"ב, ור' שלמה קלוגר סתר עצמו מהגהותיו לשו"ע לשו"ת **האלף לך שלמה** יו"ד קל"ו, עי"ש. **וצריך להזהר האדם בסכנה יותר מאיסור** טור יו"ד קט"ז. וי"א שהוא רק בסכנה טבעית כארס נחש ולא בסכנה סגולית שו"ת טוב טעם ודעת תתליאה ח"ב קצ"ח, שו"ת תורת חסד (לובלין) אהע"ז ד' אות ה', שו"ת אמרי אש יו"ד ס'. ויש שהוכיחו (פתיחה לשולחן חי אות ג') מהפמ"ג או"ח ד' א"א סק"ב ומש"ז סק"ז דס"ל שאמרינן בו בסכנה סגולית.

י. **בספק סכנה כתב הפרי מגדים** או"ח ד' א"א סק"ב, יו"ד צ"ז שפ"ד סק"ג **שספיקו לחומרא מדאורייתא אף לרמב"ם,** אף שבד"כ ס"ל לרמב"ם שספיקא דאוריתא לחומרא רק מדרבנן. **ובשו"ת שואל ומשיב** שתיתאה ס"א **כתב שספיקו לחומרא מדרבנן** ע"י שכתב שהגמ' בחולין ט. היא מקור שיטת הרמב"ם. **ובמקום שיש רק חשש י"א שלכו"ע הוא דרבנן,** שו"ת שם אריה יו"ד כ"ז, ושו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ד ע"ז, שו"ת אבני צדק יו"ד מ"ט. ובשו"ת בצל החכמה ח"ד ק"ח הוכיח מהמנחת חינוך תקמ"ו שסכנה לזמן ממושך כמעקב היא דאוריתא, וסכנה לזמן מועט מדרבנן, עי"ש.

יא. לדעת הסובר בדעת רבי עקיבא **שאסור לאדם לחבול בעצמו** ב"ק צ:,צא:, **שהלכה כותיה** שו"ת הרשב"א ח"א תרט"ז רמב"ם חובל ומזיק פ"ה א', ושו"ע יו"ד ת"כ ל"א, ודלא כטור שם בשם הרמ"ה, **"א שהוא בכלל איסור זה,** קושית תוס' שבועות ל"ו. ד"ה ושמור, אורים ותומים בתומים כ"ז א ח', בנין יהושע על אבות דר